

Evija LIPARTE
Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

**ILIATYVO RESP. PRIEVEIKSMIO *laukan* REIKŠMĖS IR
GALIMI SINONIMAI LIETUVIŲ KALBOS TARMĖSE**

Žodis *laukas* (sm.) lietuvių kalboje yra daugiareikšmis. Skirtinguose žodynuose jo reikšmės yra nurodytos skirtingai:

	¹ DŽ 410	² DŽ 359	³ DŽ 358	LKŽ VII 177–178
1. be medžių, ppr. lygi vieta (skiriant nuo miško, nuo gyvenviečių)	+	+	+	+
2. dirbama žemė		+	+	+
3. prk. tai, kas auga laukuose, javai, vasarojus				+
4. tam tikro didumo žemės sklypas				+
5. dirva, žemės plotas	+			
6. vieta po atviru dangumi	+	+	+	+
7. išorė				+
8. vieta, kurioje kas daroma	+	+	+	+
9. kaimas, sodžius (skiriant nuo miesto)				+
10. fiz. erdvė, kurioje veikia tam tikros jėgos	+	+	+	+
11. karos veiksmų, žygio, ekspedicijos salygos				+
12. kas lauke įrengta	+			
13. rš. paraštė				+
14. kortomis žaidžiant tūkstantį, trys atskirai dedamos kortos				+

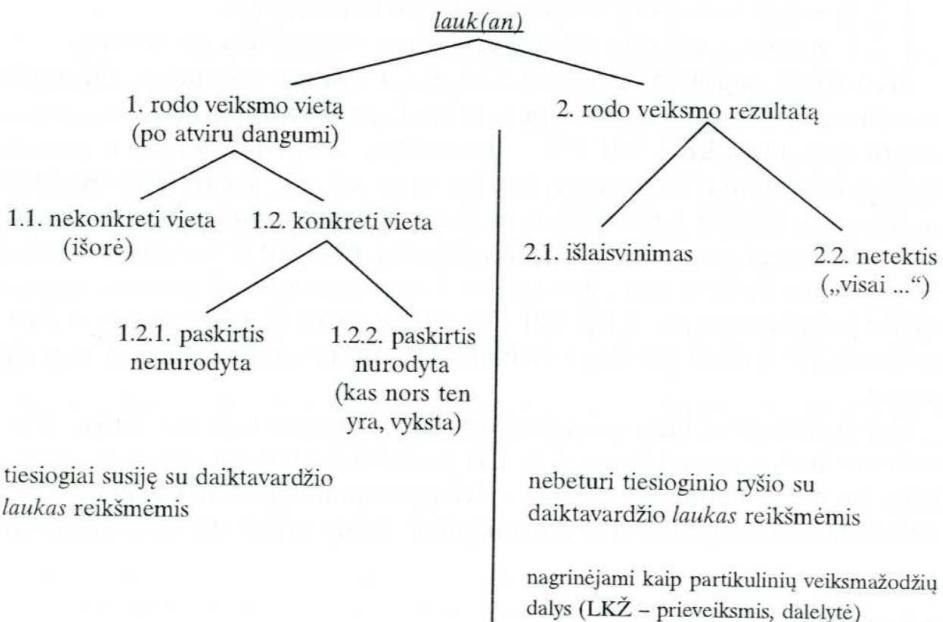
Įvairiuose lietuvių kalbos tarmių žodynuose užfiksuotos ne tik jau paminėtosios, bet dar ir kitos reikšmės:

	Drusk. 185	Laz. 140	Ziet. 343
1. kaip bk.	+	+	+
2. dirbama žemė	+	+	+
3. žemės sklypas			+
4. vieta po atviru dangumi			+
5. vienkiemis			+
6. praplūkusi, be plaukų vieta, plikė		+	

Toliau straipsnyje dėmesys bus skirtas tik atskiroms žodžio *laukas* linksnių formoms, daugiausia iliatyvui *laukan*. Ši forma lietuvių kalboje yra suprievieksmėjusi, ir keturiuose pagrindiniuose lietuvių kalbos žodynuose bei atskirų lietuvių kalbos tarmių žodynuose ji yra išskirta į atskirus lizdus:

<i>laukan</i> adv.;	¹ DŽ 410	² DŽ 359	³ DŽ 358	LKŽ VII 176	Drusk.	Laz. 140
1. į lauką, oran		+	+	+	+	+
2. šalin				+	+	
3. lauke					+	
<i>laukan</i> prt.	¹ DŽ 410	² DŽ 359	³ DŽ 358	LKŽ VII 176		
1. šalin						+

Remiantis keturių aukščiau paminėtų lietuvių kalbos žodynų duomenimis bei autorės turima publikuota ir nepublikuota lietuvių tarmių medžiaga¹, formai resp. žodžiui *laukan* nustatytos 5 pagrindinės reikšmės. Tai padaryta pagal schemaje išvardytus kriterijus resp. požymius, kurie yra kitokie negu paminėtuosiuose lietuvių kalbos žodynuose.

¹ Už leidimą naudotis Lietuvių kalbos institute esančia nepublikuota tarmių ir LKŽ papildymu medžiaga autorė yra labai dėkinga šio instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vadovui K. Morkūnui bei Žodynų skyriaus vadovui V. Vitkauskui.

Visų pirma pavyzdžiai su *laukan* čia suskirstyti į 2 dideles grupes pagal tai, ar *laukan* šiame pavyzdje žymi aprašytojo veiksmo vietą ar jo rezultatą. Analizuojant žodžio resp. formos *laukan* reikšmes, šis kriterijus yra pats svarbiausias.

1. Veiksmo vieta (po atviru dangumi).

1.1. Neapibrėžta, nekonkrečia vieta po atviru dangumi yra bet kuri vieta už patalpų (pvz., namo) sienų, ir judėjimas į šią vietą gali būti išreikštas su iliatyvu *laukan*, pvz.: *Kad ir prisirenka dūmų gryčioj, nereikia jų išleisti laukan* Šd., *Be lazdelės ir laukan negaliu išeiti* Dv. LKŽ VII 178, bei su konstrukcija į *lauką*² (ar į *laukus*), pvz.: *Bék į lauką prasibėgiót, paskui vē galési skaityt* Gs. LKŽ I 721, *Susimušém biski, į laukus išgrūdom juos* [iš trobos, kur vyko šokiai] Pžrl., deminutyvu *laukutis*, pvz.: *Mamýte, išléisk manę į laukutį* (i *lauką*), *pabégiót noriú Ig.* bei prieveiksmiu *laukanais – laukanais eik, nerūkyk viduj* Šts.

Lietuvių kalbos tarmėse su šia reikšme vartojamos ir žodžio *oras* formos *oran*, pvz.: *Eikit, vaikai, orañ dūkt* Ut. LKŽ VIII 1011, *Išbégo oran basinýcia* Lnkv. LKŽ I 678, *Eik óran nuo ryto, gražu, sveika* Ob. LKŽ VIII 1011, bei prielinksniinės konstrukcijos į *orą, ant oro*, pvz., *Aš eisiu į órą* K. LKŽ VIII 1012, [merginos] *isíprause ir išėja in óra* Paparčiai, *Uždaryk duris, bo jau neisme ant oro* Pb. LKŽ VIII 1012. Čia taip pat galimas ir deminutyvas *oriukas – Leisk bišķi ant oriùko manę* Mž. t.p.

1.2. Konkrečia vieta po atviru dangumi gali būti dvejopa.

1.2. 1. Konkrečia vieta po atviru dangumi su nenurodyta paskirtimi.

Šiuo atveju pagrindinė žodžio *laukas* ir taip pat jo linksnių formų funkcija yra skiriamoji: *laukas* yra priešprieša miškui, gyvenvietei, pvz.: *Lauko paukštis laukan žiūri* J.Jabl. LKŽ VII 177, ... *vaik'ukius / is'i.v'ed'e. laukoñ ir pamisk'ēj lāuž'a sausus m'ed'el'us* Vyžuonos, *karvutę reikia isivesti į lauką* [paganyti] Kybartai, *nuvārom laukañ pagan'ít kárv'es* Ziet. 195, arba *laukas* (dažniau daugiskaitos formoje *laukai*) yra priešprieša miestui, pvz.: *jau aš noréjau ait an lauko* Zietela, ar net kaimui, pvz.: *Seniau mes kaime gyvenom, tik paskui išėjom ant laukū* (i vienkiemius) VI. LKŽ VII 178. Beje, būtent iliatyvo formos *laukan* su šia miestui ir kaimui priešinga vienkiemio reikšme autorei kol kas nepavyko surasti.

Dar paminėtinas iliatyvo *laukan* vartojimas inesyvo reikšme ‘*lauke*’: *Buvaū mažà, tai laukañ ganiaū* [karves] Zt. Čia pasireiškia tik pietų aukštaičių pietinės dalies šnektoms būdingas reiškinys – dviejų vietininkų (vidaus einamojo (iliatyvo) ir vidaus esamojo (inesyvo)) painiojimas, kitaip sakant du vietininkai supla-

² Remiantis tuom, kad „prieksnis kalboje atlieka panašų vaidmenį kaip linksnio galūnė: padeda nusakyti žodžių tarpusavio ryšius“ (DLKGr 437) ir tuom, kad lietuvių kalbos gramatinėje sistemoje junginiai „veiksmažodis + daiktavardis“ ir „veiksmažodis + prieksnis + daiktavardis“ laikomi sinonimškais (žr. Valiulytė 1998:10), forma *laukan* ir prieksninė konstrukcija į *lauką* čia analizuotos kaip sinonimai.

kami į vieną.³ Plg. dar: *Šiandien neisi laukė* (i lauką) Lzd. LKŽ VII 178 ir LKA III žemėlapius Nr. 48 ir 44.

1.2.2. Konkreti vieta – laukas su nurodyta, apibrėžta paskirtimi.

Lauko paskirtį gali nurodyti prieš žodį *laukas* einantis pažymyns. Jis rodo, kas šiame lauke yra, pvz.: *rugių laukas, bulvių laukas*, arba vyksta, pvz., *mūšio laukas*. Jeigu tokio pažyminio nėra, žodis *laukas* turi dirbamos žemės, dirvos reikšmę.

Iliatyvas *laukan* ar prielinksniė konstrukcija *i lauką* čia rodo, kad judėjimas pasibaigia šioje vietoje bei suponuoja tai, kad ten prasideda (ar tėsiasi) koks nors kitas veiksmas, pvz.: *Tą metą vėlai išėjom i lauką* (su paaikinimu: pradėjom žemę dirbt) Alk. LKŽ VII 177, *Aišim árce in lauko Laz.* 140, *Tinginys laukan paskutinis, iš lauko – pirmutinis* PPr 103 LKŽ VII 177, *Užsigavo, kad vasarą gal maža jam lašinių laukan daviau* V. Krėv. LKŽ VII 177.

2. Žodis *laukan* // *lauk* pabrėžia veiksmo rezultatą.

2.1. Nežymėtuoju šios poros nariu turbūt laikomas išlaisvinimas – kas nors yra išimama, ištraukiama ir pan. iš uždaros erdvės, patalpos, nepatogios padėties ir tt. Šiuo atveju yra nurodoma vieta, kur vyksta veiksmas, bet nėra lokalizuotas jo rezultatas, pvz.: *p'léšau eš pō tōs t'el'yč'os laukañ kója Tarvydai*. Su šia reikšme vartojami ir kiti šio prieveiksmio fonetiniai variantai *lauka*, *lauk*, *lauku*, pvz.: *výrs nūd'en'g'e duōb'e i sāka pāčei / ka l'ýstu laūka Šakyna, roputēs jau visai suanglijø, krapšyk lauk iš pečiaus* Skr. LKŽ I 139.

2.2. Su prieveiksmiu *laukan*, taip pat su jo variantais *lauka*, *lauku*, *lauk* gali būti išreikšta ir ko nors netektis, t.y. kas nors pasitraukia (savo noru), išnyksta arba ko nors yra atsikratoma. Prieveiksmių *laukan*, *lauk* reikšmė tokiais atvejais ne tik atitinka priešdėlio *iš-* reikšmę, bet yra artima ir prieveiksmių *visiškai*, *visai*, *galutinai* reikšmėms ir nurodo veiksmo negrižtamumą. Pvz.: *Ark laūkan tas pievas, čia menka žolé, dirva bus geresné* Šts. LKŽ VII 176, *Džiūvo eglės laukan, išraudonavo* Šts. LKŽ VII 177, *rugsieja mienesi [paukščiai] išskrida lauk* (su komentaru „*visai išskrido*“) Mosėdis, *dariš aperāce.te, rēk jīmtę tō blūžni laūk Trk.*⁴, *anu_ pājiemę mìnàs rīnkę laūk po_ kāra Akm, l'ietuv'eĩ suki'la išvār'e laūk tuos francūzūs* Sokačiai ir kt.

Su šia reikšme lietuvių kalbos tarmėse gali būti vartojamos ir žodžio *oras* formos, pvz.: *šiuos bjaurumýnus pilk oran* Ds. LKŽ I 800, *drob'in'etus tañc'un*

³ Autorės nuomone, šiai grupei priskiriamas ir pavyzdys *Nei i kambarj gaspadiné, nei i lauką darbininké* Skr., kuris LKŽ IV 5 įdėtas kaip iliustracija priešdėlinėm konstrukcijom su *i*, turinčiom veiksmo tišlo, paskirties reikšmę šalia junginių *i kovą, i darbą, i mésą* ir kt.

⁴ Prie šio pavyzdžio jį užrašės prof. A. Girdenis yra nurodės, kad *lauk* yra „postverbas, paryškinantis veiksmą žodžius „imti“, „traukt“ ir pan.“. Prie kitų panašių prof. A. Girdenio užrašytų pavyzdžių iš šiaurės vakarų Lietuvos (Tirkšlių, Akmenės, Žemalės) yra nuorodos, kad *lauk* vartotas polinksnio reikšme; kad tai „postverbas, susijęs su įvykio priešdėliu *iš-*“; „postverbas, atliepiantis *iš-*“.

v'āes'im, o pākul'in'ius vórin išm'āes'im (d.) Ziet. 157, *a krāk'enos... pařn'ešau – báisù ir óran išp'íl'c – geltónas / LTT I 12.*

Reikia pridurti, kad riba tarp 2.1 ir 2.2 pogrupių nėra labai ryški.⁵

Iš visų šių pavyzdžių gana aiškiai matyti, kad *laukan*, rodantis veiksmo rezultatą (išlaisvinimą ar netekštį), jau yra smarkiai nutolęs nuo daiktavardžio *laukas* reikšmių ir, kaip tai yra nurodės prof. A. Girdenis, *lauk // laukan* čia linkęs labiau šlietis prie veiksmažodžio. Be to, tik antroje grupėje šalia *laukan* egzistuoja ir sutrumpintos formos (variantai) *lauka*, *lauku*, *lauk*. Tai rodo, kad čia yra įvykusi daiktavardžio iliatyvo formos *laukan* gramatizacija – savarankiškas, sintaksiškai nepriklausomas žodis (daiktavardis) virsta sintaksiškai priklausomu, pagalbiniu gramatiniu vienetu (rodančiu veiksmažodžio veikslą), ne tik pakeisdamas savo reikšmę, bet ir prarasdamas dalį savo substancijos.⁶

Atskiruose antrosios grupės pasakymuose *laukan* kartu su gramatizuota (veikslo) reikšme gali būti išlaikęs ir savo pirminę – lokalinę reikšmę. Tačiau dažniausia tokiuose pasakymuose yra lokalizuota tik veiksmo (judėjimo) pradžia, o nėra apibrėžtas jo pabaigos taškas, pvz.: *ons_ jau_ ànū tu_ vēl'n'()* / *var̄is lāuk // iš_ t̄'qs_tr̄būos* Tirkšl. 117, *stūmeket ànū / pâr_dùrs lāuk*⁷ t. p. 247, *ale tâs .. kr̄'ites i sàava ràtus ir' is'lē-kes is kîema lâuka* Žagarė LKT 150, *priùo_dor̄es lâukûon* Dūnin. 169, *Aïk laukañ!* Ziet. 140, *Eik lauka, šuneli!* Klov. LKŽ VII 176, *tâmsta, iš'ēk lauk* (susipykus) Mozūriškiai.

lauk // laukan bei *oran* šiuose pavyzdžiuose galima lyginti su kitų kalbų vadinamomis veiksmažodžių partikulomis, pvz., vok. *aus-*, *heraus-*, *hinaus-*, an. *out*, suo. *ulos*, est. *välja* ir kt.

Palyginkime: vok. *ich gehe aus dem Zimmer hinaus*

an. *I'm going out of the room*

suo. *minä mennen huonesta ulos*

lyv. *ma läb tubast ulzō*

liet. *aš einu lauk // laukan // oran iš kambario*

aš einu iš kambario lauk // laukan // oran

⁵ Ribos tarp 2.1 ir 2.2 grupės nėra labai ryškios. Dažnai vieną ir tą patį pasakymą galima interpretuoti įvairiai, pvz.: *dō-n't(i)sprā-ded gē-l̄t(ē), kē.t(a)ešeje.m(a)nabō.v(a) – trā'uk t(ē) lā-ukūon* Plungė LKT 82. Žiūrint iš žmogaus pozicijos, tai yra atsikratymas (2.2), o iš danties pozicijos – išlaisvinimas (2.1). Labai dažnai trumpi lietuvių kalbos tarmių pavyzdžiai neleidžia tiksliai nustatyti žodžio *laukan* reikšmę. Tada yra reikalingas platesnis kontekstas ar situacijos aprašymas. Tačiau ir tai ne visada padeda. Yra labai daug pavyzdžių, kuriuos tiesiog galima interpretuoti įvairiai. Pavyzdžiu, net 3 interpretacijos žodžio *laukan* reikšmei yra įmanomos pavyzdyme *yuoz̄'iš b'ieg ēš tuōs dârž'in'iēs lā-ukūon* Klykoliai LKT 45. Pagal pateiktą schemą čia galėtų būti 1.1 ar 1.2.1 ar 2.1 reikšmė. Panašiai yra ir su prielinksnine konstrukcija į *lauką*, pvz., *Pranelis paskui tévelj išbiznójo į lauką* Skr. LKŽ I 870.

⁶ Dėl gramatizacijos (vok. Grammatikalisierung) žr. ²Bußmann 289–291.

⁷ Dėl techninių priežasčių iš tekstu rinkinio „Taip šneka tirkšliškiai“ pavyzdžių diakritika čia yra supaprastinta.

lat. *es eju ārā // laukā no istabas*
es eju no istabas ārā // laukā

Vadinasi, ir baltų kalbose *lauk* // *laukan* bei *oran* gali būti laikomi partikulinį veiksmažodžių dalimis ir kaip tokios ir nagrinėjami. Tačiau partikuliniai veiksmažodžiai baltų kalbose nėra tolygūs germanų ar finų-ugrų kalbų partikuliniams veiksmažodžiams; jų formos, gramatinės reikšmės bei funkcijos yra iš dalies skirtingos.

Viena iš partikulinį veiksmažodžių ypatybių baltų kalbose yra tai, kad kalboje jie egzistuoja šalia atitinkamų priešdėlinių veiksmažodžių ir sudaro su pastaraisiais koreliantų poras. Tokia partikulinį ir priešdėlinių veiksmažodžių koreliacija yra labai plačiai paplitusi latvių kalboje, kur šis reiškinys sudaro ištisą sistemą, susijusią su veiksmažodžių veikslais. Partikulinis veiksmažodis, pvz., *iet ārā* ar *iet laukā* (liet. *eiti oran* ar *eiti laukan*), išsako eigos veikslą, o priešdėlinis veiksmažodis, pvz., *iziet* (liet. *išeiti*), vartoamas įvykio veikslui išsakyti.⁸ Kai kurie lietuvių kalbos tarmių pavyzdžiai rodo, kad panaši sistema ar bent jos liekanos vs. užuomazgos galėtų būti ir lietuvių kalboje ar bent atskirose jos tarmėse. Palyginkime:

mesti lauk – išmesti
kat [gandras] numān(a), kad blūoks mēc, mēt lāukūo māz(a) gandrūt(i) Plikiai LKT 133 – kad gandras išmeta vieną arba du savo vaikus iš lizdo, bus blogi metai Klp. LKŽ VIII 61.

pešti lauk – išpešti (su reikšme “išstraukti iš už juosmens (marškinius)”) Nepėšk mą marškiniių laūka (=iš kelnių)! Jrb. – *Marškiniai išpeštī viršum* Ėr. LKŽ IX 876.

rauti lauk – išrauti (su reikšme “išstraukti, išpešti iš šaknų”)
pavāsar^r da _ráusēm / to _saldēn^e [obelj – E. L.] lāūk Tirkšl. 183 – Vētra buvo, išrōvē medžius iš šaknų Vvr. LKŽ XI 328.

Dėl partikulinį veiksmažodžių susidariusi trijų veikslų sistema šiaurės lietuvių tarmėse jau yra aprašyta, žr. Girdenis, Kačiušienė 1986: 21 tt. Tame straipsnyje su partikuliniais veiksmažodžiais išreikštasis veikslas vadinas perifientyvu – „vykstančiuoju“ (rus. совершающиеся) veikslu. Straipsnio autorių nuomone, šis reiškinys šiaurės lietuvių (ypač žemaičių) tarmėse yra atsiradęs dėl gretimos latvių kalbos, kurioje irgi egzistuoja tokia trijų veikslų sistema, įtakos.

Tokių teiginių teisingumui patikrinti, reikalinga daugiau partikulinį veiksmažodžių pavyzdžių iš visos Lietuvos teritorijos, ypač jos rytinės ir pietinės dalies. Būtent dėl turimos medžiagos nehomogeniškumo kol kas nėra nustatyti

⁸ Apie partikulinius veiksmažodžius ir jų koreliavimosi su priešdėliniais bei partikuliniais priešdėliniais veiksmažodžiais latvių kalbos tarmėse žr. Liparte 1996: 30 tt. Ten nurodyta ir literatūra.

partikulinį veiksmažodžių paplitimo lietuvių kalbos tarmėse arealai. Vis dėlto jau galima teigti, kad šis reiškinys nėra būdingas vien tik Latvijos pasienio aukštaičių ir žemaičių tarmėms (iš kur yra dauguma nagrinėtųjų pavyzdžių), kas leistų ji laikyti atsiradusiu dėl latvių kalbos įtakos. Atskiri pavyzdžiai užrašyti ir iš vakarų, ir iš vidurio aukštaičių, ir iš už Lietuvos sienų (Baltarusijoje) esančių lietuvių kalbos salų (Zietela, Lazūnai, Ramaškonys).

Kalbant apie *lauk* // *laukan*, kaip ir kitų iš daiktavardžių lokatyvų kilusių prieveiksmių atvejais, reikia atsižvelgti ir į skirtingą lietuvių kalbos vietininkų – iliatyvo ir inesyvo – vartojimą lietuvių kalbos tarmėse. Tai yra viena iš galimių nustatyti ribą tarp *laukan* kaip daiktavardžio iliatyvo formos ir *laukan* kaip prieveiksmio, t.y. šios iliatyvo formos suprieveiksmėjimo pakopą skirtingose tarmėse. Remiantis šiuo kriterijumi, akademiniame Lietuvių kalbos žodyne į atskirus lizdus išskirti *laukan* kaip prieveiksmis ir *laukan* kaip stiiprinamoji daileytė (partikula).

Kita veiksmažodinių partikulų (tarp jų ir *laukan*, *oran*) vartojimo ypatybė, kuri būdinga tik baltų kalboms ir jų paveiktais lyvių kalbai, yra tai, kad partikula gali prisijungti prie priešdėlinio veiksmažodžio, išreiškiančio įvykio veikslą, sudarant vadinamą partikulinį priešdėlinį veiksmažodį. Tokiais atvejais partikula tik pabrėžia veiksmo rezultatą ar patikslina jo galutinio taško lokaciją (jeigu veiksmažodžio priešdėlio lokalinė reikšmė yra polisemantiška ar “nublukusi”⁹), pvz.: *Manę n'išmuši iš šiltos istubos lauku* MitI 67. LKŽ VII 188, *ale tās .. kr'ites i sàva ràtus ir' is'lē·kes is k̄iema lāuka* Žagarė LKT 150, *ta mûotrešk(a) ē·m e iserūopš'tē·n lā·uk(o)* Lapiai LKT 84, *Kàs peř daūg – išmèsk laūk* Marijampolė, *Tō valgio dā išsìmeta laūk* (niekais nueina) Prn., *a krák'enos ... pařn'ešau – baisù ir óran išp'il'c – geltónas* Ramaškonys LTT I 12, *dukt'ē orañ išājo / t.p.* 34.

Lietuvių kalboje gana plačiai yra paplitęs frazeologizmas – eufemizmas su žodžiu resp. forma *laukan*: *eiti laukan* ‘atliki gamtos reikalą’, pvz., *sustóje mą šlapúms i laūka ejíms* Jrb., *Subliūro žmogus*, t.y. *tankiai bēga laukan*, *susividuriavo* J. LKŽ I 931, *ka_tēn gòli* (*ligoninėje*)/ *niē tēn laūk gàli išētē / rēk vāistūs dōutē ka_išvaritu* Plateliai. Cia taip pat vartojoamas ir žodis resp. forma *oran*, pvz., *Vaikui viduriukai susiturejo – trečia diena orañ neina* Vb. LKŽ VIII 1011, *Pilvas sopa, bēga óran* (*viduriuoja*) Ob. t.p.

Kaip frazeologizmas junginys *eiti laukan* resp. *eiti oran* yra išgijęs savo specifinę reikšmę, kuri nėra transparentinė (t.y. nėra abiejų junginio komponentų reikšmių suma), kaip būtų galima apibūdinti daugumos iš anksčiau paminėtųjų pavyzdžių reikšmes. Todėl junginio *eiti laukan* sinonimas gali būti ne vien veiks-

⁹ Dėl prieveiksmių (partikulų) kartojimo sakino gale sakiniuose su „nublukusios reikšmės“ judėjimo kryptį žyminciais veiksmažodžių priešdėliais kitose kalbose žr. Recha 1893: 74.

mažodis *išeiti* (kaip matėme aukščiau), bet ir kiti veiksmažodžiai – tos pačios šaknies *lauk-* vediniai *laukinéti*, *išsilaukinéti*, *nusilaukinéti*, *laukúotis*, *nusilaukúoti*, pvz.: *Žmogus ten eit laukinéties* Klrž. LKŽ VII 181, *Vaikas išbėgo laukan išsilaukinéti* Vks. t.p., *Nusilaukúok čia, ir bus gerai* Lp. LKŽ VII 189, bei panašūs frazeologizmai su kitais daiktavardžiais, pvz., *an kiemo eiti ‘tuštintis’*: *ānas an kīemo čūsta aū'i* Ziet. 290.

Iš kitų kalbų minėtina vokiečių kalba, kurioje reikšmė 'atliki gamtos reikalą' taip pat išsakoma su priešdėlio (tiksliau partikulos) *aus-* vediniu *austreten*. Lietvių kalbai artimiausioje latvių kalboje šalia bendrinės kalbos priešdėlinio veiksmažodžio *iziet*, pvz.: *Jāpajautā /slimniekam/ .., cik reizes vēders iziet dien-naktī ..* LLVV VIII 345, su šia reikšme vartojama kitokia idiomą – su prieveiksmiu resp. partikula *cauri* – *vēders iet cauri* vienk. LLVV VIII 346, [*vēders*] *iet cauri* sar. LFraz II 535.¹⁰ Latvių kalboje partikuliniai veiksmažodžiai su *cauri*, kaip ir partikuliniai veiksmažodžiai su *laukā* resp. *ārā*, koreliuoja su priešdėlį *iz-* turinčiais veiksmažodžiais, pvz.:

braukt pagalmam cauri – izbraukt caur pagalmu;
iet no pagalma ārā ar laukā – iziet no pagalma.

Atskirų partikulų koreliacijos galimybės bei idiomos su jomis minėtose kalbose dar tyrinėtinės.

SUTRUMPINIMAI

b.g.	– bez gada – be metų
sar.	– sarunvalodas stilistiskā nokrāsa – šnekamosios kalbos stilistinis atspalvis
t.p.	– ten pat
vienk.	– vienkāršunas stilistiskā nokrāsa – prastos kalbos stilistinis atspalvis
vs.	– versus – priešingai

Lietvių kalbos pavyzdžių šaltinių ir vietovių nuorodų sutrumpinimai perimiti iš LKŽ.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

²Bußmann – B u ß m a n n H. *Lexikon der Sprachwissenschaft*, zweite, völlig neu bearbeitete Aufl. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1990.

DLKGr – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1994.

¹DŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, red. J. K r u o p a s, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954.

²DŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, red. J. K r u o p a s, Vilnius: Mintis, 1972.

---

¹⁰ Galbūt ši idiomą latvių kalboje siejama su būvardžiu *caurs* 'kiauras', plg. *Cauras vēders* sar. – caureja. LVV 845.

- ³DŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, red. S. K e i n y s, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
- Drusk. – Naktinienė G., Paulauskienė A., Vitkauskas V. *Druskininkų tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1988.
- Dūnin. – Vitkauskas V. *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1976.
- Girdenis A., Kačiūškienė G. 1986: Paraleliniai reiškiniai latvių ir šiaurinių lietuvių veiksmažodžio sistemose. – *Kalbotyra* 37(1), Vilnius, 21–27.
- Laz. – Petruska J., Vidugiris A. *Lazūnų tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1985.
- LFraz – Laua A., Ezeriņa A., Veinberga S. *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca* 1–2, Riga: Avots, b.g.
- Liparte E. 1996: Par dažiem partikulverbiem un to lietojumu Engures un Mērsraga izloksnē. – *Baltu Filoloģija* 6, Riga, 30–36.
- LKA III – *Lietuvių kalbos atlasas 3. Morfologija*, Vilnius: Mokslas, 1991.
- LKT – *Lietuvių kalbos tarmės (Chrestomatija)*, Vilnius: Mintis, 1970.
- LKŽ I – *Lietuvių kalbos žodynas* 1, antras leidimas, red. J. Krupopas, Vilnius: Mintis, 1968.
- LKŽ IV – *Lietuvių kalbos žodynas* 4, red. K. Ulvydas, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957.
- LKŽ VII–IX – *Lietuvių kalbos žodynas* 7–9, red. J. Krupopas, Vilnius: Mintis, 1966, 1970, 1973.
- LKŽ XI – *Lietuvių kalbos žodynas* 11, red. K. Ulvydas, Vilnius: Mokslas, 1978.
- LLVV VIII – *Latviešu literārās valodas vārdnīca* 8, Riga: Zinātne, 1996.
- LT I – *Lietuvių tarmių tekstai 1, Balatna (Varanavas)*, par. E. Grinaviekienė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
- LVV – *Latviešu valodas vārdnīca*, red. D. Gulevska, Riga: Avots, 1987.
- Rech a C. 1893: *Zur Frage ueber den Ursprung der perfectivierender Function der Verbalpräfixe*. Dorpat: Schnakenburg's Buchdruckerei.
- Tirkšl. – Girdenis A. *Taip šneka tirkšliškiai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- Valiulytė E. 1998: *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Ziet. – Vidugiris A. *Zietelos šnektojas žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.

DIE BEDEUTUNGEN UND MÖGLICHEN SYNONYME DES ILLATIVS BZW. ADVERBS *laukan* IN DEN LITAUISCHEN MUNDARTEN

Zusammenfassung

In diesem Artikel werden nur einige Kasusformen (vor allem der Illativ *laukan*) des polysemischen litauischen Substantivs *laukas* ‘Feld, Acker, Land, das Freie’ betrachtet.

Der Illativ *laukan* ist bereits zum Adverb geworden.

Die Bedeutungen des Illativs bzw. Adverbs *laukan* sind hier in 2 große Gruppen und mehrere Untergruppen eingeteilt, je nachdem es den Ort oder das Resultat einer Handlung betont. Im ersten Fall hat *laukan* noch eine enge Beziehung zu dem Substantiv *laukas*, im zweiten Fall hat es diese Beziehung schon verloren und ist als ein Teil des Partikelverbs zu betrachten.

Evija LIPARTE
Lietuvių kalbos institutas
Antakalnio g. 6
LT-2055 Vilnius, Lietuva
El. paštas *Evija.Liparte@flf.vu.lt*

Gauta 1999 08 27